

MEMS Inteligentné sensory a aktuátory

doc. Ing. Richard Balogh, PhD.

Akustické systémy

© MAYO FOUNDATION FOR MEDICAL EDUCATION AND RESEARCH. ALL RIGHTS RESERVED

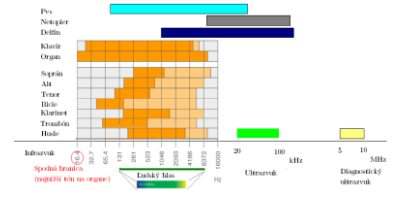
1

Akustické systémy

Zameranie na **ultrazvuk (UZ)**:
vyššia f (40kHz - 10MHz)

- Prečo?
- UZ frekvencie sa ľahšie smerujú a detekujú
  - menšia $\lambda \rightarrow$ vyššia presnosť (100 kHz $\rightarrow \lambda = 3,43$ mm)
  - vysielacie a prijímače - prijateľnejšie rozmery
  - systémy nerušia ľudský sluch

- Metódy:
- známa rýchlosť šírenia zvuku c
  - geometria šírenia.

2

Akustické systémy – využitie

Využitie:

- zistenie prekážok, meranie vzdialeností
- defektoskopia
- meranie prítoku
- medicína - kontrola vnútorných orgánov
- systémy s povrchovými vlnami (PAV, angl SAW)
- spolupráca s inými obormi - akustooptika, chémia, atď...

3

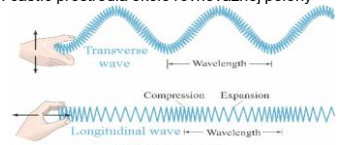
Základné pojmy

Zvuk (sound, Schall, Звук)

Šírenie mechanických kmitov hmotných častíc prostredia okolo rovnovážnej polohy

Typy vln:

- priestorové (objemové)
  - priečne
  - pozdĺžne
- Povrchové Akustické Vlny (PAV)
  - priečne
  - pozdĺžne

Plyny a kvapaliny – len pozdĺžne vlny

Ultrazvukové (UZ) vlny

- plyny od 20 ÷ 40 kHz do 300 ÷ 400 kHz
- kvapaliny a tuhé telesá rádovo MHz
- PAV 10-ky MHz.

4

Akustické veličiny

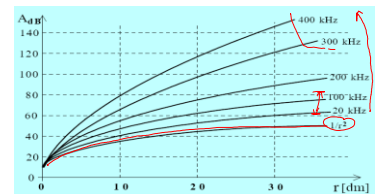
veľičina	jednotka	popis	vzťahy
akustický tlak p sound pressure	[Pa]	rozdiel medzi okamžitým tlakom prostredia a jeho tlakom pri šírení zvuku	
akustická rýchlosť v sound particle velocity	[m/s]	rýchlosť pohybu častíc – porovná s c	$v = \xi / t$
rýchlosť šírenia c sound velocity	[m/s]	rýchlosť šírenia zvukovej vlny v prostredí	závisí od teploty a vlhkosti
akustická impedancia Z acoustic impedance	[Pa.s.m ⁻¹]	komplexná veličina vyjadrená posielom tlaku na danej ploche a rýchlosti	$Z = \frac{p}{v} = \rho \cdot c$
intenzita zvuku I sound intensity	[W/m ²] [dB]	charakterizuje prenos akustického výkonu P	$I = p \cdot v = P/A$
akustický výkon P _s sound power	[W]	výkon vyžarovaný alebo prenášaný prostredie-tnom akustického vlnenia	$P = E / t$
vlnová dĺžka λ wavelength	[m]	pre rýchlosť c v danom prostredí	$\lambda = c / f$

5

Šírenie UZ v plynoch (vzduchu)

Útlm UZ vln

intenzita klesá $\approx 1/r^2$
– reálne viac.

koeficient útlmu

- α [1/m] alebo
- α_{dB} [dB/m] $\rightarrow (A_{dB} = \alpha_{dB} \cdot r)$

kont. budenie – harmonický signál – pokles amplitúdy
imp. budenie – obdĺžnik (impulzy) – klesá strmosť hrán

6

Šírenie UZ v plynoch (vzduchu)

Rýchlosť šírenia c

upravená rovnica (vzduch, platí pre $f < 100$ MHz)

$$c = 331,46 (1 + 1,83 \cdot 10^{-3} \vartheta) (1 + 2,2 \cdot 10^{-4} \delta),$$

ϑ - teplota (plynu) [°C] a
 δ - relatívna vlhkosť (plynu) [%].

Příklad:

Pri meraní $L = 1$ m a $\Delta \vartheta 2$ °C je chyba 3,62 mm.
 Pri $\Delta \vartheta 20$ °C je chyba 35,33 mm (pre $L = 1$ m)

Poznámka:

c vo vzduchu je cca 1234 km/hod = 1 MACH (letecký termín)

7

Akustické meniče

- geometria
- elektrické parametre
- akustické parametre (ich vzťah k elektrickým)
- recipročná činnosť - jeden menič vysiela i prijíma

Reálne systémy:

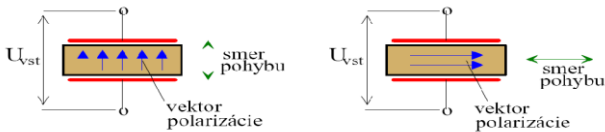
- **piezoelektrické** (ako permanentný magnet v el.)
- **kondenzátorové** (elektrostatické)
- **elektrický výboj** - najmä iskra ako vysielač

Akustické parametre:

- akustický výkon (tlak) v mieste merania min. 10^{-2} Pa
- citlivosť prijímača min. 0,1 mV/Pa (bežne $1 \div 20$ mV/Pa)
- akustické prispôsobenie - malý rozdiel akust. impedancií (vln. odporov)

8

Piezoelektrické meniče piezoelectric transducer

piezoelektrický jav
 piezokeramika, (prírodné materiály)

Výroba:

suroviny, mletie, zmiešanie, lisovanie,
 vypálenie, polarizácia

9

Piezoelektrický jav

Materiály

$(\text{Pb}[\text{Zr}_{1-x}\text{Ti}_x]\text{O}_3$ with $0 \leq x \leq 1$) – keramika, skratka PZT

Kryštalické látky

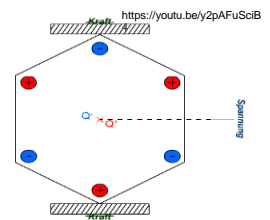
- Kremeň
- Langazit ($\text{La}_3\text{Ga}_5\text{SiO}_{14}$) – a quartz-analogous crystal
- Gallium orthophosphate (GaPO_4) – a quartz-analogous
- Lithium niobate (LiNbO_3)
- Lithium tantalate (LiTaO_3)
- Lead titanate (PbTiO_3)

Keramika

- PZT
- $\text{Ba}_0,7\text{Na}_0,3\text{Nb}_2\text{O}_9$

Bezolovnaté

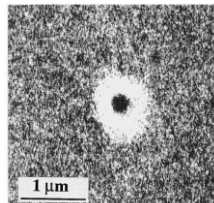
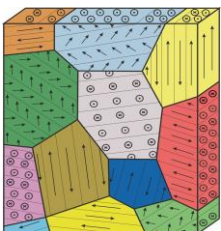
- Bismuth ferrite (BiFeO_3)
- Barium titanate (BaTiO_3)

March 1880: Jacques and Pierre Curie Brothers Discover Piezoelectricity

10

Piezoelektrické meniče piezoelectric transducer

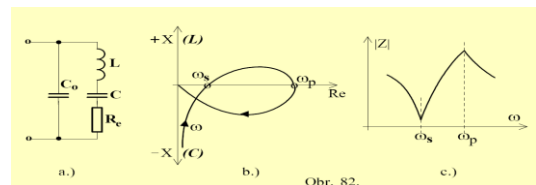

Piezoresponse image of a PZT-0.8 film excited by voltage pulses of opposite polarities. A positive 25 V voltage, applied to the central part of the film for 20 s, resulted in a bright spot of 900 nm in diameter, corresponding to a polarized area. An opposite domain, which appeared as a dark spot of 300 nm in diameter, was subsequently written in by a negative 8 V pulse applied for 3 s

Gruverman, Alexei & Auciello, O. & Tokumoto, H., (1996). Scanning force microscopy for the study of domain structure in ferroelectric thin films. Journal of Vacuum Science & Technology B: Microelectronics and Nanometer Structures, 14, 602 - 605. 10.1116/1.589143.
 Kozlov, Sergey & Kura, Meinhard, (2016). Simulation of fatigue damage in ferroelectric polycrystals under mechanical/electrical loading. Journal of the Mechanics and Physics of Solids, 116, 150-170. 10.1016/j.jmps.2018.03.013.

11

Piezoelektrické meniče ekvivalentná schéma

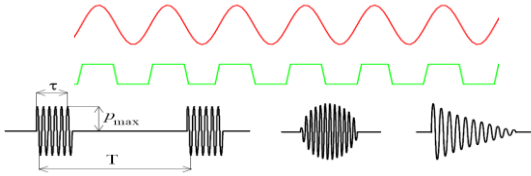

rezonančný obvod – náhradné parametre:

- C_0 – statická kapacita (~nF)
- L^0 – úmerná hmotnosti
- ω_S – sériová rezonancia
- C – úmerná mech. poddajnosti
- R_e – mechanické straty
- ω_P – paralelná rezonancia

12

Piezelektrické meniče budenie vysieláča

- kontinuálny signál
  - harmonický, alebo obdĺžnik $30 \div 200$ V
- rádiový impulz
- impulzné budenie - jeden impulz

13

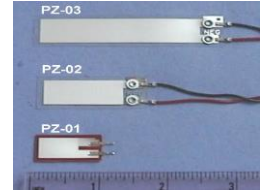
Piezelektrické meniče Tvary piezomeničov

Materiály:
Piezokeramika
Vyžarovanie do vzduchu

fólia z **PVdF** (polyvinylidenfluorid)
polarizovaný polymér,
použitie ako piezokeramika

Vlnový odpor ρ_c (resp. Z) [$\text{Pa} \cdot \text{s} \cdot \text{m}^{-1}$]:
vzduch @ 20°C $4,13 \cdot 10^5$
voda @ 20°C $1,48 \cdot 10^6$
PVdF fólia $3,30 \cdot 10^6$
piezokeramika $3,00 \cdot 10^7$

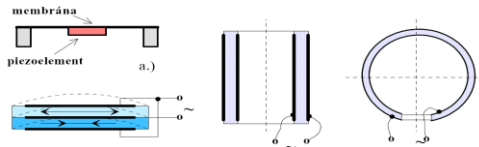
14

Piezelektrické meniče Tvary piezomeničov

- platnička, disk $\rightarrow x$
membrána
Sawyerovo dvojča (opačné vektory polarizácie)
- dutý valec $\rightarrow xy$, valcová vlna
- dutá guľa $\rightarrow$ guľová vlnoplocha, priestorové merania

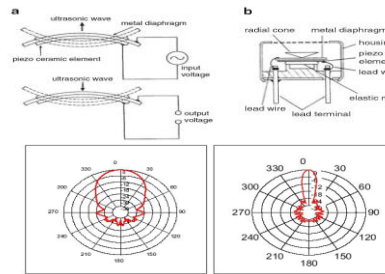

recipročný režim možný a využívaný (sonda)

15

Piezelektrické meniče Tvary piezomeničov

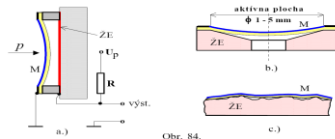
16

Kondenzátorové meniče

vysielače: elektrostatické sily
prijímače (mikrofóny): dopad zvuku $\rightarrow$ zmena C

- ŽE - živá elektróda
- M - membrána
- Up - pol. napätie (50 - 300 V)

pre UZ frekvencie:
- malé rozmery
- tenké membrány
(pokovený plast $1 - 20 \mu\text{m}$)

- polarizovaný plast typu **elektret** - netreba polarizačné napätie
- *self system* - pre plochu viacnásobný (84b)
- zdrsnená elektróda (84c)

17

Kondenzátorové meniče

Využitie Si (aj ako membrána)

Príklad:

Vytvorená Si membrána $0,8 \times 0,8 \text{ mm}$, $h = 150 \text{ nm}$, Al pokovenie 100 nm . V ďalšej časti Si substrátu je elektronika.

Budenie meničov: $\sim 10 \div 100 \text{ V}$.

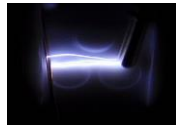
Meniče sú širokopásmové, $f_{\text{medz}} 50 \div 300 \text{ kHz}$

recipročný režim možný a využívaný

18

Elektrický výboj

ako vysielateľ UZ vln

Elektrická iskra

- výboj medzi elektródami
prierazné napätie

- + veľká intenzita zvuku
strmá nábežná hrana
široké frekv. spektrum, od počtateľných do cca 500 kHz
kvázibodový zdroj zvuku
- iskra - zdroj porúch, nutné sú odrušenia (tienia) - dráha iskry je náhodná - menšia presnosť výbošné prostredia !!!

19

Elektrický výboj

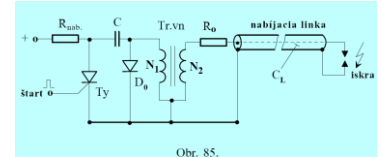
Iskra

Realizácia:

statický zdroj - potrebné V_n ($8 \div 10$ kV), menej vhodný
impulzný zdroj - V_n impulzný transformátor obr. 85.

- * C sa nabíja z + cez $R_{nab.}$ (50 - 300 V)
- * Start otvorí Ty a C je vybíjaný do primáru Tr.vn
- * $N_2 \gg N_1$
→ $U_{vst.}$ je vysoké (impulz)
- * nabíja sa "nabíjacia linka" (kondenzátor) s kapacitou C_L
- * U medzi elektródami rastie
→ ionizačný proces
- * U prekročí elektrickú pevnosť vzduchu
→ kanálový výboj
- * energia z nabíjacej linky
 $W_L = 1/2 C_L \cdot U^2$ preaz.

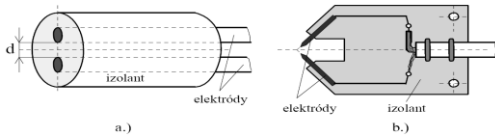
20

Elektrický výboj

Iskra

Optimálna medzera medzi elektródami je $0,3 \div 0,6$ mm
(intenzita a presnosť polohy iskry)

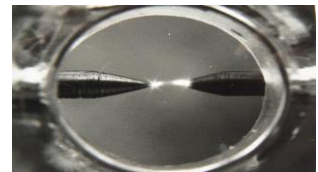
Vlastné meniče – žiariče
a.) s výbojom po povrchu
b.) medzi hrotmi

21

Tlejivý výboj

ako prijímač UZ vln

stabilný výboj,
definovaný pre $I = 10^{-5} \div 1$ A
(nízke tlaky-trubice)

parametre výboja závisia od p
(aj akustický p)

elektrické parametre vieme vyhodnotiť

Vlastnosti:

- malé rozmery - bodový prijímač
- bez hmotných pohyblivých častí - vysoká medzná f
- recipročný režim práce
- komplikované napájanie - konst. = U_N cca 4 kV
- výbošné prostredie
- nestabilita výboja : (citlivosť, vlastné kmitanie)

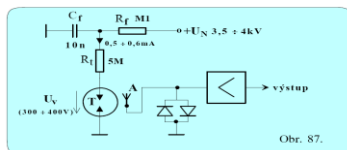
22

Tlejivý výboj

ako prijímač

výboj je medzi dvoma zahrotenými elektródami

- prúd pri atm. tlaku musí byť obmedzený odporom (na $10^{-5} \div 1$ A), inak vzniká iskra
- pretiekajúci prúd závisí od tlaku
- riešenie s "anténou" A.

Poznámka:

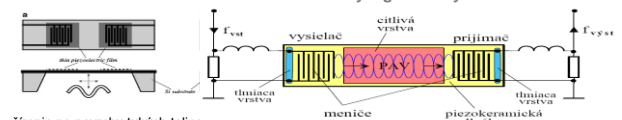
Nestabilita výboja - vážny problém. Prijímač sa náhodne stáva kmitajúcou sústavou, vydávajúcou zvuk (prskanie), čím je vyradený z činnosti. Toto bráni zatiaľ jeho vážnejšiemu využitiu.

23

PAV: Povrchová akustická vlna

SAW: Surface acoustic wave

"Rayleighho vlny"

- šírenie po povrchu tuhých telies
- c je vysoká ⇒ vysoké f (desiatky MHz)
- filtre, analyzátory plynov, vlhkomery
- budenie - interdigitálne meniče = hrebeňové elektródy na piezokeramickej podložke - PZT keramika, t.j. $Pb(ZrTi)O_3$
- rozmery a charakter meničov → základná f (napr. pre 30 MHz šírka 25 X_m, medzery 25 X_m)

Senzor - dva interdigitálne meniče, medzi nimi je aktívna (selektívna) vrstva

24

6.3. Akustické metódy

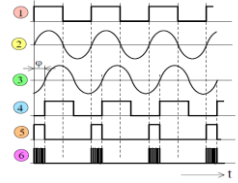
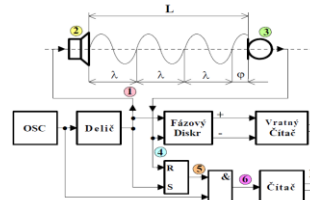
Možnosti merania vzdialeností a súradníc:

- vysielanie
  - kontinuálne metódy - nepretržité
  - impulzné metódy - vysielanie okamih
- zachytenie
  - priama vlna
  - odrazená vlna

25

6.3. Akustické metódy ► kontinuálne Fázová metóda

- inkrementálna metóda
- vždy pre $\phi = 0$ → vznikne impulz → pridaná λ vzdialenosť (+ alebo -, smer)

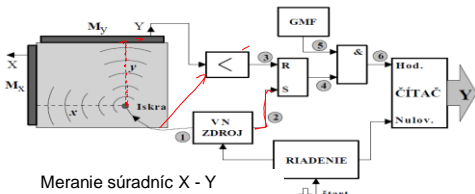
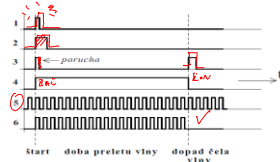

- pre $f = 100$ kHz je $\lambda = 3,4$ mm
- impulzy N reprezentujú vzd. $N\lambda$
- doplnok $\phi = L - N\lambda$, platí $\phi < \lambda$
- impulzy M - vzdialenosť ϕ
- v bloku Σ sa M a N sčítajú

26

6.3. Akustické metódy ► impulzné Impulzná metóda

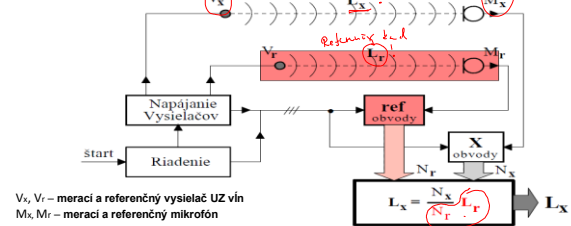
- metódy sú absolútne - skutočná vzdialenosť.
- potrebný akustický impulz (strmý nástup)
- modulovaná nosná - rádiový impulz

Meranie súradníc X - Y

27

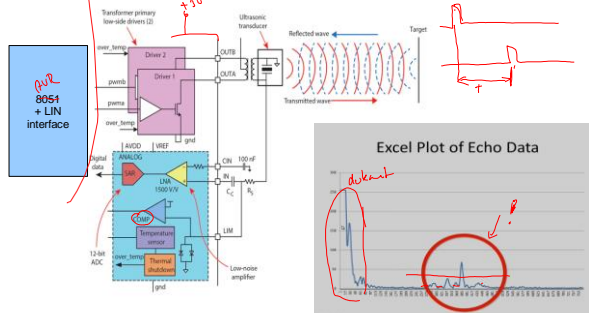
6.3. Akustické metódy ► impulzné Referenčný kanál

V_s, V_r – meraci a referenčný vysielateľ UZ vln
 M_x, M_r – meraci a referenčný mikrofón
 ref. obvody a X obvody – obvody na získanie počtu impulzov

28

6.3. Akustické metódy ► PGA450 – ASIC od TI

Source: <http://www.ti.com/lit/ds/tymlink/pga450-q1.pdf>

29

6.3. Akustické metódy ► Porovnávací tabuľka

	Parallax PING)))	China HC SR-04	Devantech SRF08	Devantech SRF02	Maxbotix LV-MaxSonar-EZ0	Polaroid / SensComp 6500
robotshop.eu	33,20 €	1,67 – 6,61	36,40 €	14,27 €	28,81 €	--
rozsah opakovanie	0,2 – 3 m 20 ms	0,2 – 4 m 25 ms	0,03 – 6 m 65 ms	0,22 – 6 m 65 ms	0,3 – 5 m 50 ms	0,15 – 10,5 m 80 ms
presnosť napájanie	± 2 cm 5 V	0,5 cm 5 V	3-4 cm 5 V	3-4 cm 5 V	1% 2,5 – 5 V	1% 5 V
budenie	40 kHz	40 kHz	40 kHz	40 kHz	42 kHz	50 kHz
interface	start+echo	start, echo	I2C bus	I2C, serial	serial, analog, pulse	Init / echo / blank...

30

6.3. Akustické metódy ► impulzné
Priestorové merania

usporiadanie s bodovými,
kvázibodovými, resp.
guľovými mikrofónmi

nutné min. 3, pre 4 a viac možná i určitá kompenzácia

- a.) kompenzuje vplyv teploty a vlhkosti (4 ks)
- b.) kompenzuje aj gradient teploty v zvislom smere – častý (5 ks)

- zdroj guľovej vlny (piezo, iskra)
- snímače bodové, kvázibodové, alebo guľové
- meranie 4 (5) vzdialeností, (počty impulzov N_a, N_b, N_c, N_d)
- súradnice – zložitejšie vzťahy

31

6.3. Akustické metódy ► impulzné
Priestorové merania

ak zmeráme N_a, N_b, N_c, N_d , potom

$$x = \frac{d^2 + K^2(N_a^2 - N_b^2)}{2d}$$

kde K určíme z rovnice

$$a_4 K^4 + a_2 K^2 + a_0 = 0$$

a koeficienty a_i sú

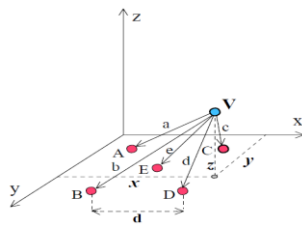
$$a_4 = d^4[(N_a^2 - N_b^2)^2 + (N_b^2 - N_c^2)^2 + (N_c^2 - N_d^2)^2]$$

$$a_2 = 2d^6[N_a^2 - N_b^2 - N_c^2 - N_d^2]$$

$$a_0 = 3d^8$$

32

6.3. Akustické metódy ► impulzné
Priestorové merania

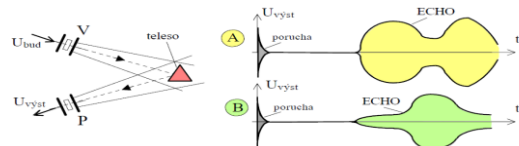

Poznámka:
Kompenzácia vektorových vplyvov - prúdenia je možná len cyklickou zámennou funkcie vysielajúca a niektorého prijímača
→ nutné **recipročné** meniče.

33

6.3. Akustické metódy ► impulzné
Určenie tvaru telesa z echa

približná metóda pre jednoduché, značne odlišné telesá
využitá je odrazená vlna impulznej metódy

- obálka odrazenej vlny má určitý tvar - ECHO
- tvar je pre každé teleso iný (závisí tiež od natoženia)
- A, B sú echa pre dva rôzne typy telesa

Porovnaním so "standardnými tvarmi" sa dá približne usúdiť, čo sa nachádza v zornom poli.

34

6.3. Akustické metódy ► aplikácie
Snímače hladiny

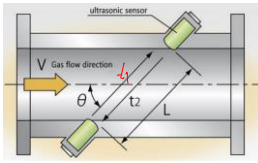
Hladina: aj sypké a penovité

35

6.3. Akustické metódy ► aplikácie
Snímače prúdenia

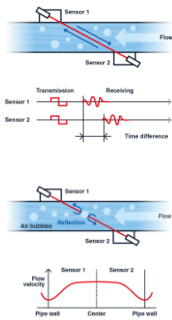
36

6.3. Akustické metódy ► aplikácie
Snímače prietoku

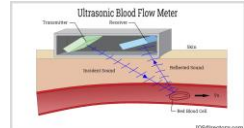
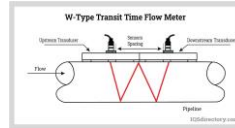
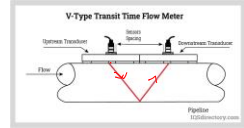
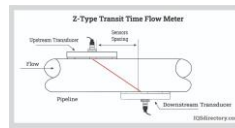
v – rýchlosť tekutiny [m/s]
 c – rýchlosť zvuku v danom médiu [m/s]
 L – vzdialenosť RT [m]
 t_1 – čas prijatia signálu smerom nahor [s]
 t_2 – čas prijatia signálu smerom nadol [s]

$N_1 = c + v \cdot \cos \theta$ $t_1 = \frac{L}{c + v \cdot \cos \theta}$ $c \gg v$
 $N_2 = c - v \cdot \cos \theta$ $t_2 = \frac{L}{c - v \cdot \cos \theta}$
 $\Delta t = t_1 - t_2 = \frac{L}{c - v \cdot \cos \theta} - \frac{L}{c + v \cdot \cos \theta} = \frac{2Lv \cos \theta}{c^2 - v^2 \cos^2 \theta}$

37

6.3. Akustické metódy ► aplikácie
Snímače prietoku

38

6.3. Akustické metódy ► aplikácie

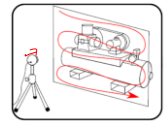

39

6.3. Akustické metódy ► aplikácie
Akustická mapa

Analýza hlučnosti, odhlučenie problematických častí

Source: https://www.microfrown.com/assets/uploads/bestanden/Product-Lesfleets/Product-Lesfleets_ScanPairs-8pages.pdf

40